

# Od Milána k Benátkám

## Radeckého armáda proti revoluci v Itálii

### Zaseto k bouři *před březnem 1848*

NA VÍDEŇSKÉM KONGRESU bylo v roce 1815 mimo jiné dohodnuto také poválečné uspořádání Itálie. Zvítězil názor kancléře Metternicha, že Itálie je jen geografický pojem, a proto došlo k obnovení dřívějších italských států. Pouze Benátsko, které v průběhu válek připadlo Rakousku, mu zůstalo. Území, jímž měla vládnout vídeňská linie Habsburků, byla spojena do Lombardsko-benátského království a císaře zde zastupoval místokrál. Podle sčítání z roku 1843 žilo v Lombardii 2 588 500 obyvatel a v Benátsku 2 208 000 obyvatel.<sup>5</sup> Hlavním městem Lombardie, patřící k nejbohatším částem rakouské říše, byl Milán a metropolí Benátska přirozeně Benátky. Rozdělení Itálie se stalo trnem v oku italským vlastencům. Ti, podobně jako jejich současníci na území rozdrobeného Německa, toužili po sjednocení země. Toto hnutí získalo jméno Risorgimento. Právě habsburská vláda nad severní Itálií se jevila jako největší překážka těmto snahám.

**Na protější straně: Pouliční boje rakouských polních myslivců proti italským povstalcům. Olej na plátně ze sbírek VHÚ Praha.**

Naopak nejvíce se naděje italských vlastenců upínaly k panovníkům Sardinského království vládoucím na území Piemontu a Savojska s hlavním městem Turínem, kteří představovali jedinou italskou dynastii vládoucí na území Itálie. Značné naděje vzbudil i nový papež Pius IX., podporující sjednocení země v reakci na zahraniční vojenskou intervenci v průběhu 30. let, kdy rakouská a francouzská armáda několikrát zasáhly proti povstáním v církevním státu, jenž nebyl sám schopen tyto nepokoje potlačit. Z některých míst však už cizí vojska neodešla a svatopetrský stolec musel jejich přítomnost s nevolí akceptovat. Počáteční vystupování Pia IX. se nesla ve znamení politického liberalismu, který měl ovšem své meze. V letech 1846–1847 vyvolal velké nadšení, zvláště když se vyslovil pro okamžitý odchod Rakušanů ze střední Itálie.<sup>6</sup> Velký vliv si na celém Apeninském poloostrově udržovaly i různé tajné spolky, zčásti působící ze zahraničí. Rakouská vláda, vědoma si vratkosti své moci, udržovala na území království poměrně silnou „italskou“ armádu.



Giuseppe Mazzini (1805–1872), zakladatel a vůdce hnutí Mladá Itálie, v roce 1849 v čele Římské republiky. Litografie ze sbírek VHÚ Praha.

V celém období po roce 1815 docházelo na území Itálie k nepokojům motivovaným politicky i sociálně.<sup>7</sup> Nejčastější byly vzpoury v průběhu 20. a 30. let. Místní vlády, často neschopné je zvládnout vlastními silami, musely žádat o zahraniční pomoc, čehož se zhostily především

armády Francie a Rakouska. To ještě více přispívalo k vnímání Rakouska jako hlavní překážky sjednocení Itálie. Proti novým bouřím obyvatelstva muselo rakouské vojsko zasahovat v roce 1847.<sup>8</sup> K další vlně nepokojů došlo po celé Itálii v lednu následujícího roku. Tentokrát zasáhly i přímé rakouské panství. Císař Ferdinand I. (V.) vydal 9. ledna 1848 svolání k obyvatelstvu, v němž vyzýval ke klidu, ale nepokoje tím uklidnil jen zdánlivě a napětí dále vzrůstalo.<sup>9</sup> V jiných částech Itálie získali převahu revolucionáři a jejich ideje někde přejímali samotní vládcové. Ostatní panovníci byli buď vyhnáni, nebo donuceni k vydání ústav a deklaraci ochoty podílet se na sjednocení Itálie, jež mělo, alespoň prozatím, charakter vyhnání „Němců“ ze země („Morte ai Tedeschi“).<sup>10</sup> Stále častěji zaznívalo srovnání s porážkou (a odkazy na ni) „německých“ králů a císařů italskými obyvateli ve středověku.

Možnosti, které se naskytly, plně pochopil sardinský král Karel Albert, jenž živil naděje svého rodu, že to bude právě on, kdo sjednotí Itálii pod svou vládou. Přijal ústavu, čímž vyšel vstříc liberálům, a zároveň deklaroval ochotu bojovat proti Rakousku.<sup>11</sup> Díky tomu přicházeli do jeho vojska dobrovolníci nejen z Itálie, často z řad emigrantů žijících v zemi (především Poláci a Maďaři), ale i ze zahraničí. Posílená sardinská armáda se začala přesouvat na hranice s Rakouskem.<sup>12</sup>

## ARCIVÉVODA RAINER (1783–1853)

Dlouholetý představitel habsburské vlády v severní Itálii. Narodil se 30. září 1783 v italské Pise jako devátý syn pozdějšího císaře Leopolda II. a Marie Ludoviky Španělské. Během napoleonských válek často zastupoval ve vládních záležitostech svého císařského bratra a u dvora patřil k „mírové“ straně. Od roku 1818 se jako představitel italské větve habsbursko-lotrinské dynastie stal místokrálem Lombardsko-benátského království. Patřil k stoupenům pomalé a postupné liberalizace, nenacházel však pro svou strategii do-

statečnou podporu ve Vídni. Nicméně jeho postavení jako místokrále stálo na pevných základech, protože skrze své manželství se sestrou Karla Alberta představoval pojitko mezi oběma rody a tím zeslaboval vzájemné nepřátelství související se savojskými snahami o sjednocení Itálie. Jelikož byl také strýcem císaře Ferdinanda, mělo Rainerovo slovo váhu také v centrální politice, byť omezenou. Na počátku povstání v Miláně odešel na konzultace do Vídně a do úřadu se již nevrátil. Zemřel 16. ledna 1853.



## Počátek revoluce

březen 1848

Za situaci v Lombardsku i Benátsku odpovídal místokrál arcivévoda Rainer.<sup>13</sup> Vyřešit vzrůstající napětí však bylo nad jeho možnosti a na doporučení vídeňské vlády se uchýlil pod ochranu pevných zdí veronské pevnosti. Následně odešel do Vídně, jak ostatně činil pravidelně každý druhý rok.<sup>14</sup> Odpovědnost za celou situaci tak nesl výhradně velitel „italské“ armády polní maršál Jan Josef Václav hrabě Radecký z Radče. Měl k dispozici celkem značné síly, avšak rozptýlené po celém území království, a část vojska navíc tvořili vojáci italské národnosti. Nelze již přesně zjistit míru dezercí, k nimž docházelo, ale podle hrubého odhadu zběhla takřka polovina vojáků italské národnosti.<sup>15</sup> Přestože z armády dezertovaly tisíce jedinců, její bojeschopnost zůstala zachována, navíc ne všichni dezertéři přešli na stranu povstalců.<sup>16</sup> Nadto vojáci, kteří zůstali v jejích řadách, patřili většinou k těm nejkvalitnějším z italských vojáků, a bojová kvalita rakouského vojska tak paradoxně spíše vzrostla. Rozsahem byly dezerce vojáků italské národnosti nesrovnatelné se situací, která nastala v Uhrách. Lze jen spekulovat, zda za jejich poměrně nízkým počtem stála autorita maršála Radeckého nebo strach z nekompromisně uplatňovaného trestu zastřelením.



Papež Pius IX. (1792–1878) – papežem byl od roku 1846 – na počátku své vlády podporoval italské nacionální liberály. Litografie ze sbírek VHÚ Praha.

Jádro „italské“ armády tvořily I. a II. armádní sbor. Lombardsko spadalo pod působnost I. sboru, v jehož čele stál polní podmaršál Evžen hrabě Wratislav Netolický z Mitrowicz. Velitelství sídlilo v Miláně. Hlavní stan II. sboru se nacházel v Padově a prostorem odpovědnosti bylo Benátsko. Velel mu polní podmaršál Konstantin d'Aspre von Hoobreck.<sup>17</sup> Celkem spadalo pod Radeckého velení na počátku revoluce asi 70 000–75 000 vojáků, po dezercích se stav armády odhaduje na 50 000 mužů.<sup>18</sup> Sídlo maršála a jeho hlavní stan se nacházely v Miláně.<sup>19</sup> Ráno 18. března 1848 byl dán obyvatelům Milána úřední cestou na vědomí příslib císaře Ferdinanda I. o zavedení konstituce. Již krátce předtím probleskly zprávy o nepokojích ve Vídni. Kolem deváté dopoledne došlo v Miláně k prvním srocením.<sup>20</sup> Lidé se zdobili kokardami v italských národních barvách a provolávali protirakouská hesla. Následně se postupně rostoucí dav vydal k vládní budově, aby přednesl své požadavky. Místopředseda vládního úřadu hrabě O'Donnell von Tyrconell však již předtím požádal Radeckého, aby nesahal k nasazení vojska, dokud nebude přímo vyzván. Došlo proto pouze k zesílení hlídek a vojáci měli zakázáno pohybovat se po městě. Kolem desáté dopoledne však již bylo zřejmé, že srocení přeroste ve vzpouru, neboť Miláňané začali stavět



Plán Milána v roce 1848 s vyznačením důležitých budov. Ze sbírek VHÚ Praha.



Pouliční boje v Miláně v březnu 1848, vpravo na zdi nápis „Pio IX“. Litografie ze sbírek VHÚ Praha.

v ulicích první barikády, které měly bránit přesunům armády a stávaly se překážkou především pro jezdeckvo.<sup>21</sup> Rovněž došlo k dalším výtržnostem u vládní budovy, jež

tu radnice, protože maršál doufal, že zajištěním předních vůdců vzpouru rychle zažehná, ale podařilo se zajmout jen řadové vzbuřence. Purkmistr Casati unikl dobro-

řídil milánský purkmistr Casati, a ozbrojený dav poté obsadil vládní budovu a zajal rakouské úředníky.<sup>22</sup> Tento akt se pro Radecského stal jasným znamením, že politická manifestace přerostla ve vzpouru, a okamžitě nařídil uvedení vojska do pohotovosti.<sup>23</sup> Přímo ve městě měl k dispozici části tří brigád pod velením generálmajorů Eduarda hraběte Clam-Gallase, Heinricha svobodného pána von Rath a Ludwiga svobodného pána von Wohlgemuth.<sup>24</sup> Nařídil jim obsadit hradby a přístupy do města a následně měly rakouské jednotky postupovat ke středu města a pacifikovat ozbrojené skupinky obyvatel. Na Radecského rozkaz vpadly do objek-



Boje o bránu Porta Tosa (dnes Porta Vittoria) v Miláně 22. března 1848. Litografie ze sbírek VHÚ Praha.



Dvoučlenná hlídka od dragounského pluku krále Ludvíka Bavorského č. 2 vyslaná v Brescii 22. března Karlem Boromejským knížetem Schwarzenbergem na průzkum k Milánské bráně, kde ji napadl povstalecký dav. Přes ztrátu jednoho z koní se dragouni dokázali probít zpět. Desátník Leopold Augenhammer byl za záchranu svého opěšalého podřízeného vyznamenán zlatou medailí Za statečnost. Podobně zpracované obrazy vycházely z citací k uděleným medailím Za statečnost. Kolorovaná litografie ze sbírek VHÚ Praha.

družným útekem po střechách milánských domů.<sup>25</sup> Situace ani nadále nevypadala pro rakouské zbraně příznivě, protože Radecký měl k udržení města se 150 000 obyvatel k dispozici jen 8 000–10 000 vojáků.<sup>26</sup> Navíc během dne přišly zprávy o nepokojích, které propukaly na celém území království. Autorita rakouské vlády tála jako sníh v podhůří Alp na jaře. Přes ztrátu vládních a správních budov se povstalcům podařilo udržet barikády v centru města. To značně zkomplikovalo situaci rakouských jednotek, neboť předávání rozkazů mezi jednotlivými oddíly bylo velmi obtížné. Spojky často padly do rukou povstalců, kteří je bez milosti zabíjeli. Přesto Radecký odmítl ostřelovat město z děl.<sup>27</sup>

Během 19. března se vojákům podařilo udržet hlavní opěrné body a nebylo ani z části jasné, kdo v boji o ovládnutí města zvítězí.<sup>28</sup> Ale ve stejný den přišly zprávy o propuknutí nepokojů v Benátkách a objevily se i nejasné

zvěsti o tom, že sardinské vojsko překročilo hranice. Udržet spojení s jednotkami ve středu města se stávalo stále obtížnější. Maršál Radecký proto nařídil generálmajoru von Rathovi centrum města vyklidit.<sup>29</sup> Vojsko mělo držet jen hradby a vojenské a správní budovy v jejich dosahu a přirozeně také městskou pevnost. Když povstalci nazítří ráno zjistili, že centrum města je jejich, zintenzivnili napadání rakouských vojáků a současně oficiálně proklamovali nezávislost Lombardie a vyhlášení války Rakousku.<sup>30</sup> Patová situace trvala i další dny. Když se nezdařil plán na přísunutí dalších jednotek I. sboru k městu,<sup>31</sup> musel maršál uvažovat o dalším postupu. Navíc se ukázalo, že sardinské jednotky se vskutku daly do pohybu. Za této situace bylo nemožné uhájit Milán proti nepříteli ve městě a zároveň proti hrožícím Sardinským. Město se nacházelo příliš daleko na západ, vzdáleno od hlavních základů rakouské armády na severu Itálie.